

MYSTICKÉ ASPEKTY V CHASIDSKÝCH PRÍBEHOCH RABIHO NACHMANA Z BRACLAVI

JÁN MIČKO

MIČKO, Ján: *Mystical Aspects in the Hassidic Stories of Rebbe Nahman of Breslov*, 2020, Vol. 2, Issue 2, pp. 13 – 22. DOI: 10.17846/CEV.2020.02.2.13-22.

ABSTRACT: This text will introduce us to the basic knowledge of the history, philosophy and mysticism of Hassids. The most important is the personality of Rebbe Nahman of Breslov. We are interested in his thought and philosophical legacy written in the form of short stories. In the second part, we will analyze the stories about the humble king and the rabbi's son and explain the ideological legacy of them.

KEYWORDS: God. Hassid. Rebbe. Story.

I. Osobnosť rabiho Nachmana z Braclavi

Rebe Nachman z Braclavi sa narodil 4. 4. 1772 (1. nisana 5532) v poľskom Mezibiže, rodnom meste svojho pradeda zakladateľa chasidizmu Baal Šem Tova. Jeho matka Fajge bola Baal Šemovou vnučkou a otec Simcha, synom významného chasidského rabína Nachmana Horodenkera (Krekulová 2005, 8 – 9). Rabi Nachman patrila k židovskej mystickej skupine chasidov. Chasidizmus vznikol v Haliči, v juhovýchodnom Poľsku a mal charakter ľudového náboženského hnutia. Za zakladateľa je považovaný rav Eliezer z Mezibiže, ktorý sa narodil v dedinke Okopa v rusko-poľskom pohraničí, približne roku 1700. Medzi chasidmi je známy pod menom Baal Šem Tov, či pod anakronymom Bešt (Mičko 2014, 64). Život tohoto cadika sa nám zachoval z ústneho podania jeho žiakov, predovšetkým vo forme legiend. Baal Šem Tovovi sa podarilo vytvoriť originálny systém židovskej mystiky, vychádzajúci z Tóry a **prakticky používaných textov kabaly, do ktorých značne originálnym spôsobom subsumoval prvky ľudovej zbožnosti a meditatívnu modlitbu prebiehajúcu v horskom prostredí, ktoré bolo pre karpatskú Halič typické**¹ (Buber 2002, 13; Buber 1995, 5 – 7,11;

¹ Dôležitým východiskom chasidskej filozofie je pokus o uchovanie Božej skutočnosti. Je pre ňu natolko signifikantný, že tejto filozofii dáva prívlastok náboženská. Pre následné uchopovanie skutočnosti je nevyhnutným predpokladom *jichud – zjednotenie*. Základom zjednotenia je poznanie seba samého, svojej osoby. Ak sa chasid odhodlal skúmať prepojenosť a jednotu jednotlivých zložiek viditeľného sveta, ktorý ho obklopoval, či neviditeľných atribútov Boha, musel sa v primárnej fáze zjednotiť so sebou samým, ukryť sa do vlastnej jaskynky, a tak v objatí samoty odhaľoval zákutia svojej duše. V tejto nezanedbateľnej skutočnosti objavujeme memento odkazujúce k človeku súčasnosti, ktorý rozorvaný rýchlosťou doby, pracovnými povinnosťami a narastajúcim časovým stresom často **nie je schopný zastať, spomaliť, zreflektovať a upratať vo svojom vnútri**, aby z hĺbky duše vytryskol ovládajúci prameň živej vody, ktorý by ho osviežil a posilnil. Na druhej strane Jichud nepredstavuje len jednotu človeka so sebou samým, ale aj jednotu sefirotov, základných stavebných jednotiek chasidmi chápaného univerza, či v neposlednom rade zjednotenie maskulínnej stránky Boha, nekonečného *Ein Sof* s jeho feministickou zložkou putujúcou vo svete, označovanou pojmom Šechiná. Bez tohto zjednotenia by chasidský svet nemohol existovať. Ďalšou, nemenej dôležitou súčasťou chasidského filozofického kontextu je *hitlahavut – zanietenie*. Zanietenie predstavuje dynamickú zložku, nadchnutie sa nejakou činnosťou, zapálenie sa pre jej uskutočnenie. Nepredstavuje len akési vnorenie do sveta, či večnosti, ale stupňovitý vzostup k Nekonečnému. Spôsobuje extázu, kde sa všetko minulé a všetko budúce stáva prítomnosťou. Pre mystika, podľa Bubera, *hitlahavut* predstavuje etapovité odkrývanie jednotlivých úrovní bytia a prenikanie do ich mystérií až potiaľ, kým sa mu podarí v týchto parciálnych ukazovateľoch rozoznať Boha, pretože to je hlavným cieľom chasidskej mystiky. Túto skutočnosť opisuje spolu s Baloghovou takto: „Boha môžeme zazrieť v každej

Scholem 1995, 205 – 215, 244 – 263, Mičko, 2014, 65; Baloghová 2017, 9). Rabi Nachman sa narodil do nepokojnej doby. Tretia generácia chasidov priniesla spirituálnu degeneráciu cadikov a vzájomnú revnivosť a rivalitu medzi chasidskými dvormi. Okrem týchto vnútorných rozporov v rámci chasidského hnutia v čase jeho narodenia dochádza k trom deleniám Poľska², v dôsledku čoho boli Židia rozptýlení do troch štátov. V priebehu jeho života sa odohrávali Napoleonove výboje. O Nachmanovom detstve mnoho nevieme. Kusé správy z braslavských komunít nás informujú o tichom, uzavretom chlapcovi s jasnozrivým intelektom. V štrnástich rokoch sa podľa vtedajších pravidiel ožení a presťahuje sa do svokrovho domu v dedine Osatin (Krekulová 2005, 10). Tu sa stretáva s prírodou a je ňou okúzlený. Pri osamelých prechádzkach po lesoch a lúkach si uvedomuje, že práve v prírodnom prostredí je k Bohu najbližšie. Je fascinovaný tajomstvom života ukrytým v každom stebľe trávy, v živočíchoch, a právu tu sa rodí originálna koncepcia modlitby v ústraní (hitbodedut), ktorá sa stala pre neho, ale aj pre jeho nasledovníkov kľúčovou (Scholem 2009, 174). Vzhľadom k tomu, že si nevydržiava chasidský dvor, dostáva sa do sporu s ostatnými cadikmi, ktorí takéto dvory majú (napr. jeho strýko Baruch). So svojimi žiakmi sa stretáva iba trikrát do roka³ a práve na týchto stretnutiach im rabi rozpráva príbehy⁴. V roku 1798 sa v sprievode svojho žiaka Šimona vydáva na púť do Svätej zeme (Krekulová 2005, 10 – 11), pretože túži navštíviť hroby svojich vzorov, kabalistických majstrov Šimona ben Jochaja a Izáka Luriu (Buber 2002, 16). Po niekoľkoročnom putovaní sa vracia do Medvedevky, aby sa po roku presťahoval do Zlatipolje, kde sa dostáva do permanentného sporu s Arjem Lejbem, nazývaným Špolský ded (Špoler Zejde). Špoler mu vyčíta aroganciu, obviňuje ho z neúcty k tradícii, heretických sklonov a pseudomesianizmu. V dôsledku týchto konfliktov sa dostáva do úplnej izolácie, čo viedlo k napísaniu množstva komentárov a prác so spirituálnym ladením obsiahnutých v diele *Likutej MoHaRaN*. V roku 1810 je jeho dom v Braclavi zničený požiarom a rabi Nachman sa sťahuje do Umanu, ktorý leží medzi Kyjevom a Odesou. V roku 1768 tam bolo zmasakrovaných desaťtisíce Židov a Nachman v súlade s luriánskym učením veril, že duše zavraždených sú pripútané k miestu násilnej smrti a nemôžu vystúpiť do neba, pokiaľ ich nepozdvihne nejaká silná duša. Na tomto mieste žil až do svojej smrti. Podľa svedectva členov pohrebného bratstva (chevra kadiša) zomrel s jasnou tvárou, dokonale vyrovnaný a pokojný 18. 10. 1810 (18. tišri 5571) vo veku tridsaťosem rokov (Krekulová 2005, 15).

1.1 Charakter jeho tvorby

Nachman z Braclavi patril k najsojbytnejším a zároveň najtragickejším i najrozporupnejším postavám chasidského hnutia. Jeho chápanie náuky a jej odovzdávanie bolo diametrálne odlišné od ostatných chasidských predstaviteľov. Po celý život patril medzi nistarim (skrytých) cadikov, ktorí svoju náuku čerpali a následne prezentovali v skrytosti jaskýň, lesov, tichých miest (Scholem 2011, 69 – 70). V priebehu jeho života existovali bohaté chasidské dvory, kde cadik obklopený služobníctvom a neotrasiteľnou autoritou priamoúmerne s rastom svojho postavenia bohatol. Tradícia chasidských dvorov bola v období pôsobenia rabiho Nachmana zameraná na okázalosť, luxus a prezentáciu navonok. Žiaden zo spomínaných cadikov, predstavujúcich rozličné náboženské typy, nebol vo svojej službe Bohu vzdialený radostnému chasidizmu tak ako on.

veci a priblížiť sa mu v každom skutku“ (Mičko 2014, 65; Baloghová 2017, 9). Načrtnutá formulácia môže zvädzať k tomu, že filozofia chasidov je vo svojom základe panteistická, ale opak je pravdou. Proti tomuto tvrdeniu sa ohradí sám Buber, keď povie: „Pre chasidské učenie je celý svet len jedno slovo z Božích úst a predsa aj najmenšia vec na svete je hodná toho, aby sa z nej Boh zjavil človeku, ktorý ho v pravde hľadá“ (porov. Buber 2002, 13).

² V rokoch 1772 až 1795 bolo Poľsko rozdelené medzi Prusko, Rakúsko a Rusko.

³ Na Rošhašana, na chanukový sabbat a na šavuot (Buber 2018, 36).

⁴ Doložené od roku 1806 (Buber 2018, 36).

Okrem množstva analýz a komentárov k teologickým textom sa v posledných rokoch svojho života rabi Nachman venuje aj rozprávaniu príbehov (Buber 2018, 35), ktoré majú charakter rozprávky alebo legendy. V jeho príbehoch, až na niektoré výnimky, nenájdeme nič, čím by sa hlásili k chasidskému prostrediu. Cadik je v nich prítomný skryte, o to však výrečnejšie, pretože je ním sám rozprávač. Každý z príbehov tvorí v sebe uzavretý, celistvý svet, ktorý sa vyznačuje fantáziou a rozprávkovosťou. Prebývajú v ňom fantastické postavy ako napr. rôzni princovia, žobráci, mudrci, čerti, záhadné bytosti a spievajúce zvieratá. Spomínané rozprávky si rabi Nachman nezapisoval, zachovali sa nám v prepisoch jeho žiaka Náthana z Nemirova (ibid., 36). V súčasnosti evidujeme trinásť krátkych príbehov poučného charakteru, ktorých autorstvo je pripisované rabi-mu Nachmanovi. Ide o nasledujúce príbehy (Band 1978, 18):

1. Stratená princezná
2. Kráľ a cisár
3. Mrzáčik
4. Býk a baran
5. Princ z drahokamov
6. Pokorný kráľ
7. Pavúk a mucha
8. Rabínov syn
9. Učenec a prostáčik
10. Mešťan a chudák
11. Zamenené deti
12. Pán modlitby
13. Sedem žobrákov⁵

Rozprávkovosť príbehov môžeme charakterizovať nasledujúcimi znakmi: súboj dobra so zlom, čierno-biela vizualizácia postáv, opakovanie udalostí (napr. trikrát som sa vydal na cestu, symbolika čísel (napr. číslo tri), gradácia deja, víťazstvo dobra nad zlom (keďže sa jedná o spirituálne židovské odkazy), kde dobro predstavuje Boha a jeho služobníkov (anjelov, ľudských poslov) a zlo (démonov, dibukov – zlých duchov, Satana, prezlečeného do najrôznejších prevlekov a tvárí), mystické výjavy, odmena vo forme poznania, prípadne pochopenia nejakej životnej alebo náboženskej pravdy. Ako rozprávky sú aj vnímané. Ich pravý význam je však ukrytý hlbšie.

Ako jediný židovský mystik sa odvážil odovzdávať mystický odkaz formou literárnej fikcie a jeho príbehy sú osobitnou transformáciou tradície, nakoľko čerpajú z Tóry, Zoharu, luriánskych koncepcií a súčasne sú projekciou Nachmanovej osobnej skúsenosti, jeho pocitov, názorov, myšlienok, snov a vízií.

Rabi Nachman bol presvedčený, že náuka, ktorú odovzdával, „nemá šat“. A práve táto skutočnosť viedla podľa Bubera k rozprávaniu príbehov (Buber 2018, 35). Príbehy mali byť práve takýmto šatom odovzdávanej náuky, hábom učenia. Mali burcovať, zasiahť do srdc žiakov mystickú ideu či životnú pravdu. Príbehy vznikali spontánne, a to v priebehu dialógu so študentmi ohľadne preberanej teologickej látky. Pre lepšiu ilustráciu si uvedieme niekoľko príkladov výpovedi jeho žiakov o situačnom vzniku príbehov.

⁵ Martin Buber považuje za tradičné Nachmanidove príbehy iba nasledujúcich šesť: 1. Býk a baran; 2. Rabínov syn; 3. Učenec a prostáčik; 4. Zamenené deti (Buber uvádza názov o kráľovičovi a synovi slúžky); 5. Pán modlitby; 6. Sedem žobrákov. Ostatné príbehy boli deformované, prípadne dotvorené ich knižným autorom Náthanom z Nemirova (Buber 2018, 35).

„Raz mu hovoril jeden žiak, čo sa práve dopočul o francúzskej vojne, ktorá práve prebiehala⁶: Užasli sme nad tým veľkým povznesením, ktorým bol Napoleon povýšený zo sluhu na cisára a hovorili sme s ním o tom. ‘On povedal: ‚Ktovie aká duša je v ňom, pretože je možné, že bol zamenený. V paláci, v ktorom vyvierajú premeny občas dôjde k zameneniu duší.‘⁷ A hneď nám začal rozprávať príbeh o kráľovskom synovi a synovi dievčiny, ktorí boli zamenení“ (porov. Buber 2018, 35).

„Inokedy za ním prišiel spevák zo synagógy a mal roztrhané šaty. A on mu povedal: ‚Nie si snád synom modlitby skrze neho zostupuje požehnanie? A ty máš chodiť v roztrhaných šatách?‘ A potom začal rozprávať príbeh o Majstrovi modlitby“ (ibid., 2018, 35). Prípadne výpoveď iného žiaka: „Raz napísal jeden žiak inému žiakovi, aby bol veselý. Keď sa Majster dopočul o tom liste, povedal: ‚Čo viete o tom, ako sa človek dokáže radovať v zármutku? Tak vám poviem, ako sa kedysi ľudia radovali.‘ A začal im rozprávať príbeh o siedmich žobrákoch, posledný príbeh, ktorý už nedokončil“ (porov. Buber 2018, 36).

II. Analýza príbehov

V nasledujúcich ukážkach si sprístupníme rozmanitosť Nachmanových príbehov. Kým prvý, *Pokorný kráľ*, nám predstavuje cestu k múdrosti, text je **presiaknutý múdrosťou, poznaním a mystickými presahmi**, druhý, *Rabínov syn*, je klasickým príkladom rozprávky s nešťastným koncom. Napriek jednoduchšiemu deju, v sile svojho odkazu neprestáva zaostávať za prvým príbehom.

II.1 Pokorný kráľ

Predložený príbeh predstavuje jeden z tých príbehov, ktorý je výrazne presýtený chasidskou mystickou kabalou. Hoci pojednáva o najzávažnejšej otázke Božej teodiceji, tak ide o humorný príbeh plný smiechu, ktorý je rozprávaný so žartovnou ľahkosťou, s nadsázkou i výsmešnou iróniou. Okrem humoru a satiry upúta najviac azda teozofický paradox, stojaci v centre Nachmanovho myslenia, ktorý hovorí o tom, že jedinou manifestáciou Boha je pre nás pozemský svet a ten vznikol v priestore, ktorý Boh, aby ho mal kde stvoriť, musel najprv uprázdniť stiahnutím svojho nekonečného bytia do seba samého (porov. Nathan z Nemirova 1983, 221; Scholem 2009, 197)⁸.

⁶ Napoleonove ťaženie v Rusku od 24. 6. 1812 do 14. 12. 1812.

⁷ Ide o prvok luriánskej kabaly. Kabalistický mystik Izák Luria rozpracoval nauku o kolobehu duší, tzv. *gil-gul*, ktoré pozostávalo z toho, že ak si človek nesplnil svoje povinnosti na zemi počas svojho života, tak v židovskej tradícii to znamenalo, že nenapredoval v náuke, t. j. dostatočne nerozvinul svoj duchovný potenciál, prípadne nespľodil syna, ktorému by nauku mohol odovzdať, a jeho duša sa opätovne vracala na zem, aby dokončil nedokončené. A tak sa duša obuvníka vracala do „tela nového obuvníka“, prípadne iného remeselníka, duša rabína zasa k rabínovi, v závislosti od stavu z predchádzajúceho života. Niekedy sa stalo, že došlo k pomiešaniu duší, a tak sa „bývalý kráľ mohol narodiť ako žobrák. Výnimkou bol návrat duší rabínov na vysokej spirituálnej úrovni, ktorí svojím príchodom mali pomôcť k očisteniu alebo záchrane sveta“ (Scholem 1995, 251 – 53).

⁸ Opäť prvok z luriánskeho kabalistického kontextu, ktorý poukazuje na skutočnosť, kde sa všadeprítomný Boh nevyhnutne sťahuje z konkrétneho priestoru, aby v tomto uprázdnenom priestore mohlo dôjsť k stvoreniu sveta. Ak by tak neurobil, vyplňal by všetok existujúci priestor a ku stvoreniu by nemohlo dôjsť (Scholem, 2009, 197).

Analýza dôležitých postáv a miest:

1. *Kráľ*

Predstava oddelenosti a utajenosti transcendentného Boha je oživená v postave kráľa, ktorý sedí za zástenou odlúčený od svojich poddaných. Predstavované atribúty sediaceho kráľa predstavujú mystické prvky sefirotického systému⁹ (Scholem 1995, 261). Ide o kategórie *gibor* a *chesed*. Hebrejský výraz *gibor* odkazuje k sefire *gevura* (sila), ktorá je manifestáciou Božej prítomnosti i sídu a je umiestnená na ľavej strane sefirotického stromu (Scholem 2017, 49). Na pravej strane stromu sa nachádza jej náprotivok sefira *chesed* (láskavosť, milosť), ktorá býva označovaná aj ako *Gedala* (používa sa aj výraz *Gedula*), čo znamená veľkosť. V závere príbehu sú veľkosť a pokora predstavené ako dve neoddeliteľné a stále prítomné podstaty božskej podstaty (Sefer sipurej maasijot 1983, 221; Scholem 2017, 49), o čom vypovedá aj traktát Megila 31 z *Babylonského Talmudu*¹⁰. Kráľova udatnosť a pokora predstavuje ľavú a pravú stranu sefirotického stromu a pravdivosť je spätá so stredovým stĺpom, ktorý obe strany udržuje v rovnováhe. Svetský kráľ, ktorý pochybuje o oprávnenosti titulu kráľa nebeského, kabalisticky naznačuje sefiru *malchut*¹¹. Prechod do mystických stavov je znázorňovaný merkavou – vozom (Scholem 2017, 17). Portréty všetkých kráľov, ktoré má vo svojej zbierke, v tejto interpretácii znamenajú svetlá všetkých sefir, ktoré sú nad sefirou *malchut* (ibid., 222) a ktoré sa v prvej sefire zrkadlia.

2. *Mudrc*

Mudrc, ktorého kráľ po portrét neznámeho pošle, je významný cadik (spravodlivý)¹². Pravdepodobne sám Nachman (ibid., 222). Vychádzajúc z etického rozmeru príbehu to môže byť každý človek, ktorý hľadá nepoznatelného Boha a svojím životom prispieva k tomu, aby odhalil svoju tvár.

3. *Krajiny*

Krajiny zahrňajúce všetky krajiny predstavujú tento svet. Svet je jediným miestom, odkiaľ sa môže človek k Bohu vzťahovať (ibid., 222). Podľa výkladu Krekulovej to môže byť narážka na Izrael (Krekulová 2005, 193).

4. *Mesto*

Výklad na podobnom princípe ako pri krajinách. Mestom všetkých miest je Jeruzalem, dom obsahujúci všetky domy sveta (porov. Nathan z Nemirova 1983, 222), v ktorom stojí Chrám, ktorého základný kameň (even šatija) bol podľa tradície stredom sveta, ale aj podľa Kohelet raba (2, 7) zdrojom a základom všetkého dobrého i zlého¹³.

Mudrcov pobyt v ríši „nepoznaného kráľa“ je zachytený v satirickej pasáži popisujúci morálny relativizmus a korupciu v ľudskej spoločnosti, členovia ktorej nad sebou nemajú žiadnu autoritu

⁹ Sefirotický strom predstavuje základnú stavebnú štruktúru reality. Zahŕňa osem sefirotov (sefirot – jagavy drahokam), fundamentálny mod bytia.

¹⁰ Traktát Megila *Babylonského Talmudu* hovorí: „Kde nájdeš veľkosť (*gedula*), tam nájdeš pokoru (*anava*).“

¹¹ Malchut (kráľovstvo) je najnižšou sefirou, ktorá v sebe zahrňuje všetky ostatné sefiry, ktoré sú nad ňou.

¹² Cadik (spravodlivý) stál na čele chasidskej obce.

¹³ Chrám býva v kabale spojený so svetom Berija, ktorý sa označuje aj ako „Svet Božieho trónu“ (Scholem 1995, 205).

a vnímajú iba svoje sebecké záujmy. Proti tejto skazenosti mudrc bojuje humorom. Príbeh je pre-siaknutý múdrosťami z *Talmudu*, ktoré rabi Nachman vo veľkej miere cituje.¹⁴

Braslavskí exegéti chápu mudrcovu púť svetom ako symbolickú duchovnú cestu, pri ktorej mystik kontempláciou vstupuje do vyšších sfér. Jednotlivé stupne tejto cesty by podľa výkladu (Nathan z Nemirova 1983, 223) odpovedali svetom Asija, Jecira a Berija, nad ktorými sa nachádza Acilut, svet Božej blízkosti. Mudrc sa napokon dostane k samotnému kráľovi.

V záverečnom podobenstve o Božej veľkosti a pokore sa rabi Nachman dotýka najhlbšej pravdy o Božej podstate a vzťahu medzi Bohom a človekom (Scholem 2017, 245). Kráľ na oslavu mudrca reaguje netradičným spôsobom, a to tak, že sa sťahuje sám do seba, a to v takej miere, že dochádza k úplnému zničotneniu samého seba (Scholem 1995, 205 – 215, 244 – 247).¹⁵ Absolútne nič a absolútne všetko je totožné. V príbehu je toto spojenie vyjadrené spojením veľkosti s pokorou. Následný Nachmanov odkaz vyplývajúci z tohto príbehu znie: „Človek nemôže uvidieť Boha v jeho veľkosti, v plnosti jeho bytí, ale iba v negatívnom vymedzení (čím nie je), ako ničotu. Boh je nekonečne vyššie ako akákoľvek chvála, ktorú mu človek ponúkne“ (porov. Nathan z Nemirova 1983, 223).

II. 2 Rabínov syn

Druhým prezentovaným Nachmanovým príbehom, v ktorom sa odráža mystická skúsenosť, je *Rabínov syn*. Príbeh má silné autobiografické kontúry. Podľa tradície žil v čase začiatku Nachmanovho pôsobenia v Medvedevke mladík Dov z Čerína. Jeho učiteľ Judl z Daševa sa dozvedel o podivných názoroch a zvyklostiach mladého rebeho a snažil sa ho od Nachmanovho vplyvu uchrániť. Lenže Dova k Nachmanovi tiahlo čím ďalej, tým viac. Podliehal smútku i melanchólii a bol večne sklúčený. Potreboval radu a útechu človeka, o ktorého by sa mohol oprieť, spriaznenú dušu. Napriek učiteľovmu varovaniu sa mladík k Nachmanovi napokon dostal a našiel to, čo mu chýbalo. Podľa tradície *Kochvej or* (24, 5) o rabiho kvalitách presvedčil aj svojho bývalého učiteľa a obaja sa stali Nachmanovými žiakmi (Krekulová 2005, 229).

V našom príbehu sa na rozdiel od tradície rabínov syn so svojim cadikom nikdy nestretnie. Zabráni mu v tom nielen prefiKANosť diabla, ale aj pýcha, zaujatosť a predsudky jeho otca rabína. Okrem mystických a alegorických presahov (existencia diabla, ktorý na seba berie rôzne podoby a je označený menom Samael) je tento príbeh poznačený aj silným etickým presahom: starší neakceptujú prístupy mladých. Tento generačný stret poukazuje na nedostatočnosť foriem tradičného náboženského života (modlitieb a štúdiá) pre mladého človeka, ktorý hľadá oživenie, iskru, ktorú mu dokáže sprostredkovať charizmatický náboženský vodca. Opozíciu vytvára staršia rabínska elita (tzv. mitnagdim – protivníci, odporcovia), ktorí k chasidom pristupujú s krajnou nedôverou a podozrievavosťou. Keď „Zlý“ za otcovej asistencie zmarí všetku nádej na stretnutie s cadikom, syn s veľkým smútkom umiera, pretože už nemá pre čo žiť. Jeho prázdnota nebude nikdy zaplnená. Prestáva byť nádobou viery, a pretože nemôže už ďalej plniť poslanie, na ktoré bol predurčený a stráca jeho život zmysel.

¹⁴ Napr. podľa Eruvin 65b: Človeka poznáš podľa jeho šálky, mešca, a taktiež z jeho humoru (Krekulová 2005, 230). Kto chce dôkladne spoznať povahu určitého miesta, mal by skúmať vtipy, ktoré tam vznikajú (porov. Nachman z Čerynu 1874, Lejcanut 1).

¹⁵ To môže odkazovať na veľmi radikálny akt „cimcumu“ (stiahnutie sa do seba), pričom je zrejmé, že najväčšia rovina Božej transcendencie v ontologickom i kognitívnom zmysle je absolútna ničota. Boh je na druhej strane absolútne všetko, čo je vyjadrené v kabalistickom pojme Ejn sof – nekonečné bytie, bez konca.

Analýza dôležitých postáv a miest:

1. Rabínov syn

Aj keď príbehy tohto typu sú typické pri vzniku mnohých chasidských dvorov, rabi Nachman tejto tradičnej schéme priradzuje kozmickú dimenziu a mesiášsky význam (Krekulová 2005, 229). Pravdepodobne bol inšpirovaný známym príbehom, v ktorom sa Baal Šem Tov snaží objaviť svoj sefardský náprotivok rabiho Chajima ben Atara, v nádeji, že spojenými silami privedú svetu Mesiáša (Nathan z Nemirova 1947, 188 –189). Na túto skutočnosť odkazuje aj termín *malé svetlo* (ma'or katan), ako je v závere rozprávky označený rabínov syn (Nathan z Nemirova 1983, 228).¹⁶ Rabínov syn je príkladom mladíka túžiaceho po mystickom spojení so svojím cadikom. A práve táto iracionálna túžba po stretnutí a mystickom spojení spolu s pokúšaním, úkladmi a celkovým víťazstvom Samaela predstavujú mystickú rovinu tohto príbehu.

2. Samael (diabol)

Diabol je aj v tomto prípade majstrom prevlekov, ľsti a prekvapení. V príbehu vystupuje aj vo vlastnom mene (Samael v závere príbehu, ale aj ako kupec), s cieľom zabrániť stretnutiu rabínovho syna s cadikom. Vychádzajúc z vyššie spomínaného kontextu nemôže dopustiť, aby sa stretla *veľká* a *malá tvár* (Slnko s Mesiacom), pretože by ho toto stretnutie uvrhlo do úplnej bezvýznamnosti.

3. Rabín

Rabín je predstaviteľom klasickej staršej generácie, ktorá sa bráni novotám a kráča po istých „vychodených cestách“. V snahe ochrániť svojho syna bráni jeho osobnému i duchovnému rastu, obmedzuje jeho slobodu a v neposlednom rade nevedomky, skúškami, ktoré stanoví, sekunduje diablovemu úkladu pri uskutočnení jeho plánu. To, čo považuje za Božie znamenia, sú v skutočnosti diablove úklady.¹⁷ Je neštandardné, aby rabín v príbehu tretej cesty akceptoval kupcove povrchné argumenty v neprospech cadika bez toho, aby ich podrobil následnej kritike. Prijatie „diablových“ argumentov je netradične bezvýhradné.

Signifikantné znaky rozprávky v príbehu

Motív opakujúcich sa troch možností (trikrát sa vydávajú na cestu) sa objavuje v starovekých kultúrach, v indoeurópskej ľudovej tvorbe, ako aj v slovenskom folklóre, napríklad v Dobšinského *Prostonárodných slovenských povestiach* sa všetko opakuje trikrát, konkrétne v rozprávke *Tri citróny* (Dobšinský 1975, 273 – 287). Aj rabín so synom sa dvakrát vrátia domov, ale následne sa vydajú na cestu po tretíkrát (Nathan z Nemirova 1983, 58). Na ceste narazia na tri prekážky.

¹⁶ Existovala predstava, že v každej generácii je cadik – aspekt bechina, veľkého svetla (Slnka) a ten, ktorý je aspektom malého svetla (Mesiaca). Ich spojením sa zaháji proces vedúci k vykúpeniu a príchodu Mesiáša (Scholem 1995, 124).

¹⁷ Židovská tradícia Jore de'a 179, 4 a Berešit 24, 14 pokladá takéto počínanie za eticky sporné. Niektoré autority ho pokladajú za prejav poverčivosti, napr. *Talmud* odsudzuje Abrahámovho služobníka Eliezera za to, že si žiadal znamenie k tomu, aby si bol istý, že Rebeka je vhodnou manželkou pre Izáka (Sidon 2012, 44; Krekulová 2005, 229).

Zlo mení tvár

A práve v tomto bode nastáva prekvapivý obrat. V hostinci stretávajú Samaela prezlečeného za kupca, s ktorým sa zhovávajú o obchode a iných svetských záležitostiach. Rozhovor napr. o Tóre by ho značne oslabil a jeho pôsobenie by sa mohlo zavŕšiť neúspechom.

Šťastný koniec

Dvanásť z trinástich Nachmanových príbehov sa skončí šťastne. Hrdinovia po zložitých peripeitiách napokon prekonajú všetky prekážky a dôjdu do vytúženého cieľa. Aj keď niektoré zostanú nedopovedané, predsa len je v závere iskierka nádeje. Jedine trinásty príbeh, príbeh o rabínovom synovi, skončí v slepej uličke. Atmosféra celého príbehu je presýtená smútkom a márnosťou celého ľudského konania.

Ponaučenie

Opisované pocity rabi Nachman dôverne poznal, a preto je tento príbeh najužšie spojený s realitou. Nevzťahuje sa iba na realitu obdobia života rabiho Nachmana, ale svojou nadčasovosťou a filozofickým odkazom zasahuje každú dobu. Môžeme povedať, že jeho odkaz (ale aj odkaz všetkých ostatných príbehov) je nadčasový, pretože nehovorí o tom, ako by veci v tomto svete prebiehať mali, ale poukazuje na to, aké veci v skutočnosti sú. Tu a teraz, v tomto svete.

Príbehy rabiho Nachmana, ale aj konkrétne chasidské prostredie, sa odrazili v tvorbe mnohých východoeurópskych židovských autorov (napr. Šolem Alejchem, Mendele Mojcher Sforim, Isaac Bashevis Singer (Schmeruk 1996, 97 – 129), a tak sa nám podarilo tento zaniknutý svet zničený Druhou svetovou vojnou, jeho atmosféru i odkaz, prostredníctvom literatúry zachrániť.

SUMMARY

The Hasidic movement has shaped Eastern European culture since the second half of the 18th century. From this movement came an important figure, Rebbe Nahman of Breslov, who influenced the literature in this region with his stories. Samples of two short stories provided us with the atmosphere, symbols, spirituality and overall wisdom of the narrator. In addition to analyses and comments on theological texts, in the last years of his life, Rebbe Nachman also devoted himself to telling stories that have the character of a fairy tale or legend. In his stories, with a few exceptions, we find nothing to support the Hassidic environment. Cadik is present in them secretly, but all the more eloquently, because he is the narrator himself. Each of the stories forms a closed, whole world, which is characterized by imagination and fairy tales. Fantastic characters reside in it, such as various princes, beggars, sages, devils, mysterious creatures and singing animals. Rebbe Nahman did not write down the above-mentioned fairy tales, they are preserved in the transcripts of his student Nathan of Nemirov. At present we register thirteen short stories of an instructive nature, the authorship of which is attributed to Rebbe Nachman. These are the following stories: 1. The Lost Princess, 2. King and Emperor, 3. Cripple, 4. Bull and Ram, 5. The Prince of Gems, 6. Humble King, 7. Spider and Fly, 8. Rabbi's Son, 9. Scholar and Fool, 10. Citizen and Poor Man, 11. Swapped Children, 12. Lord of Prayer, 13. Seven Beggars. The fairy tale essence of the stories is characterized by the following features: The battle of good with evil, black and white visualization of characters, the victory of good over evil (since these are spiritual Jewish references, good represents God and his servants (angels, human messengers), evil (demons, dibuks – evil spirits, Satan, disguised in various disguises and faces), mystical

scenes, a reward in the form of knowledge, or understanding of some life or religious truth, and as fairy tales are also perceived, but their true meaning is hidden deeper. As the only Jewish mystic, he dared to convey a mystical legacy in the form of literary fiction, and his stories are a peculiar transformation of tradition as they draw from the Torah, the Zohar, Lurian concepts and are also a projection of Nahman's personal experience, feelings, opinions, thoughts, dreams and visions. Rebbe Nahman knew the described feelings intimately, and therefore the story is most closely connected with reality. It does not only relate to the reality of Rebbe Nahman's period of life, but with its timelessness and philosophical legacy it affects at all times. We can say that his legacy (but also the legacy of all the other stories) is timeless, because he does not talk about how things should go in this world, he points out what things really are: here and now, in this world.

Štúdiá je výstupom z projektu VEGA 1/0514/19 *Poetika mystickej skúsenosti a literárne podoby mystagógie*.

LITERATÚRA

- Avraham ben Nachman z Tulčinu. 1972. *Kochvej or. Tradované príbehy so života rabiho Nachmana a jeho žiakov*. Jeruzalem: Breslov Research Institute – Maggid edition.
- Band, Arnold. 1978. *Nahman of Braslaw: The Tales*. New York: Paulis Press.
- Buber, Martin. 1994. *Život chasidů*. Praha: Arbor vitae.
- Buber, Martin. 1995. *Štyri mystériá*. Bratislava: GARDENIA Publishers.
- Buber, Martin. 2002. *Chasidská vyprávění*. Praha: Kalich.
- Buber, Martin. 2018. *Příběhy rabiho Nachmana*. Praha: Malvern.
- Dobšinský, Pavol. 1972. *Prostonárodné slovenské povesti II*. Bratislava: Tatran.
- Krekulová, Tereza (preklad). 2005. *Příběhy Rabi Nachmana*. Praha: Argo.
- Mičko, Ján. 2014. *Dejiny Židov v Košiciach a ich spolupráca s Ekumenickým spoločenstvom*. Košice: Viena.
- Nachman z Čerynu. 1974. *Likutej ecot: Výbor z Nachmanovho učenia a praktických rád*. Jeruzalem: Breslov Research Institute – Chaim Kramer edition.
- Nathan z Nemirova. 1947. *Šivchej ha – Bešt. (Zbierka povestí a legiend o zakladateľovi chasidizmu)*. Tel Aviv: Breslov Research Institute.
- Nathan z Nemirova. 1983. *Sefer sipurej ma'asijot*. Jeruzalem: Breslov Research Institute.
- Scholem, Gerschom. 1995. *Major trends in Jewish mysticism*. New York: Schocken books.
- Scholem, Gerschom. 2009. *Počátky kabaly*. Praha: Malvern.
- Scholem, Gerschom. 2011. *O mystické podobě božství*. Praha: Malvern.
- Scholem, Gerschom. 2017. *Mesiášska idea v judaismu*. Praha: Malvern.
- Scholem, Gerschom. 2015. *Židovská gnóze, mystika merkavy a talmudistická tradice*. Praha: Malvern.
- Schmeruk, Chone. 1996. *Dějiny literatury jidiš*. Praha: Votobia – Maggid.
- Sidon, Efraim (preklad). 2012. *Pět knih Mojžišových*. Praha: Sefer.

Sekundárna literatúra:

- Baloghová, Barbara. 2017. *Percepčia chasidských princípov vo filozofickom myslení Martina Bubera*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- Buber, Martin. 1994. *Obrazy dobra a zla*. Praha: Votobia.
- Buber, Martin. 2015. *Úvahy o chasidismu*. Praha: Vyšehrad.

Ján Mičko

Sforim, Mendele Mojcher. 1913. *Cesty Bijumina Tretieho (Masoes Binjumin hašliši)*. Varšava: Mendele.

KONTAKT

PhDr. ThLic. Mgr. Ján Mičko, PhD.
Technická univerzita v Košiciach
Katedra spoločenských vied
Vysokoškolská 4
042 00 Košice
Slovenská republika
jan.micko@tuke.sk